

УДК 655.523:[050.48:001

Світлана Фіялка,кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри видавничої справи та редагування
Видавничо-поліграфічного інституту
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Комунікація автора наукової статті з редакцією та рецензентами

Узагальнено рекомендації щодо комунікації авторів, які подають наукові статті до журналів, що належать до провідних наукометричних баз, із редакцією та рецензентами. Визначено роль супровідного листа — документа, що ініціює діалог між автором і редактором. Розроблено форму для оцінювання наукової статті рецензентом.

Ключові слова: рецензування, редакційно-видавничий процес, наукометричні бази, супровідний лист, етичні принципи комунікації

Постановка проблеми. У сучасній науці оприлюднення результатів досліджень у журналах, які належать до провідних світових наукометричних баз (Scopus, Web of Science тощо), — це індикатор наукової зрілості та професіоналізму вченого. Висококонкурентна академічна діяльність, окрім оригінальних та актуальних наукових розробок, потребує від авторів уміння спілкуватися з редакціями профільних видань, а також рецензентами. Проте значній частині вітчизняних науковців бракує досвіду такої комунікації, що може стати однією з вагомих причин для відхилення статей або спричинити непорозуміння у процесі редакційно-видавничої підготовки текстів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Етичні принципи комунікації в царині оприлюднення результатів досліджень у наукових виданнях встановлено Комітетом з публікаційної етики (COPE). На сайті організації вміщено інструкції для авторів, редакторів і рецензентів, тематичні статті та Кодекс поведінки [1]. Зокрема, COPE надає рекомендації редакторам щодо того, як діяти в разі порушення публікаційної етики, приміром: подання публікації одночасно до різних журналів; наявність плагіату; фабрикація даних; підміна авторства; конфлікт інтересів; ситуації, коли рецензент привласнює отримані автором статті результати тощо.

Науковці одноставні в думці, що наріжним каменем академічного редакційно-видавничого процесу є рецензування [2], головною метою якого має бути намагання вдосконалити статтю, а не лише оцінити чи розкритикувати її [3]. Водночас експериментальні дослідження доводять, що для процесу рецензування характерні численні упередження [4]. Зокрема, рецензенти насамперед порекомендують статтю відомого в галузі дослідника, аніж невідомого, частіше позитивно оцінюють матеріали від фахівців, котрі представляють

провідні профільні наукові установи чи університети [5]. Висновки експертів свідчать, що бали, виставлені під час оцінювання праць, авторами яких є чоловіки, на 19% вищі за бали, отримані роботами авторів-жінок [6]. Якщо розглядати вплив на ставлення до публікації походження автора, то, наприклад, рецензенти зі США охочіше рекомендують до друку статті від наукових інституцій своєї країни [7]. Отже, як бачимо, комунікативна поведінка рецензентів нерідко залежить від імені науковця, його національності, гендерної належності тощо [8].

Нині залишаються недостатньо вивченими окремі аспекти комунікації автора, редактора та рецензента, зокрема щодо того, за якими критеріями та в якій формі слід оцінювати наукову статтю, якою є роль супровідного листа під час подання рукопису; яких помилок припускаються українські автори, спілкуючись із редакторами та рецензентами провідних фахових англійських журналів тощо.

Мета статті — узагальнити рекомендації стосовно комунікації авторів, які подають наукові статті до журналів, що належать до провідних наукометричних баз, із редакцією та рецензентами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метою комунікації між автором та рецензентом наукового журналу є забезпечення відповідності публікації інтересам аудиторії, а також поліпшення її наукового й методологічного рівня. Посередником у такій комунікації є редактор. Взаємодія між усіма учасниками підготовки наукових публікацій зазвичай відбувається в письмовій формі. Окреслимо, передусім, цілі такої комунікації для редактора та автора престижного наукового журналу (на престиж видання впливають такі показники, як репутація серед експертів галузі, кількість читачів, імпаکت-фактор тощо [9]).

Головне завдання редактора академічного часопису — зацікавити читачів, забезпечивши відбір найактуальніших та найвідповідніших до їх потреб публікацій, тоді як основна мета автора — якнайшвидше оприлюднити результати своїх досліджень у науковому середовищі, що впливає на рівень популярності та цитованості; окрім того, від наукових і науково-педагогічних працівників зазвичай вимагають звітності щодо публікаційної активності. Отже, автори потребують оперативної обґрунтованої відповіді від редакції та рецензентів із конструктивними зауваженнями.

Необізнані науковці подеколи надсилають рукописи одночасно до кількох видань, сподіваючись на те, що принаймні одна з таких спроб виявиться вдалою. Ця практика хибна, адже якщо статтю приймуть до друку кілька видань, може виникнути плутанина з цитуванням, а також проблеми з обліком об'єктів інтелектуальної власності, що призведе до репутаційних втрат і дослідника, і журналу.

Вкрай важливими чинниками успішної комунікації з редактором є назва та анотація статті. Назва має відображати основну ідею матеріалу, а анотація — надавати чітке уявлення про мету й масштаб дослідження, головну проблему, використані методи, добір даних, основні теоретичні та практичні результати, одночасно віддзеркалюючи особистий внесок науковця до загальної наукової теорії.

Важливим для налагодження комунікації з редакцією є також супровідний лист. Цей документ ініціює діалог між автором і редактором та має містити найістотнішу інформацію щодо статті й формулювання дослідницької проблеми. Саме від грамотно складеного супровідного листа залежить подальша доля оригіналу — чи потрапить він до рецензентів і на шпальти часопису, а отже автор має переконати редактора в тому, що результати дослідження заслуговують на оприлюднення в обраному виданні.

Проаналізувавши інструкції щодо підготовки супровідного листа 10 часописів у сфері журналістики й комунікації, які належать до Web of Science, авторка з'ясувала, що він може містити такі елементи: звертання до редактора (якщо його ім'я відоме); пропозиція з назвою статті із зазначенням її типу (огляд, дослідницька стаття, кейс) та вказівкою на оригінальність; стислий огляд методології дослідження; головна ідея дослідження; відомості про опублікування результатів попередніх наукових пошуків із цієї тематики; обґрунтування, що зміст статті відповідає місії журналу; інформація про значущість рукопису для цільової аудиторії обраного видання (найвагоміші результати); підтвердження наукової новизни матеріалу, що він додає до відомого в галузі; вказівка на відсутність конфлікту інтересів; підтвердження, що статтю не було подано паралельно в інші видання й не було опубліковано раніше; перелік потенційних рецензентів; вказівка на перспективи дослідження в цьому напрямі; подяка за приділений редактором час; контактна інформація. Не варто вставляти в супровідний лист фрагменти анотації до статті. Крім того, недоречно використовувати жаргон і скорочення, жарти, а також перебільшувати значення отриманих результатів.

Зміст і форма супровідного листа свідчать про те, чи здатний автор дотримуватися базових вказівок. Наприклад, якщо в інструкції зазначено, що до листа слід вносити певні пункти, а автор їх проігнорував, це може негативно вплинути на його репутацію й спричинити рішення про відхилення статті. Певні вимоги стосуються й дотримання мовностилістичних норм.

Обсяг супровідного листа зазвичай не має перевищувати однієї сторінки; окремі редакції визначають власні обмеження обсягу за кількістю слів чи знаків.

Якщо редактор вважає, що стаття відповідає формальним вимогам до наукових публікацій, її передають для оцінювання рецензентам (зазвичай двом), які мають погоджуватися на рецензування тільки тих рукописів, з тематикою яких ґрунтовно обізнані.

Завдання рецензента — сприяти об'єктивному й суворому відбору рукописів, надавати рекомендації щодо їх поліпшення, фактично виконуючи дві основні функції — гейткіпера та консультанта. Він вирішує, прийняти, відхилити або повернути оригінал на опрацювання; оцінює, чи доцільно його опублікувати в конкретному виданні; надає обґрунтовану оцінку науковості та актуальності, котра є обов'язковим компонентом рецензії, незалежно від особистої думки рецензента. Навіть негативна рецензія може містити цінні ідеї для подальших наукових пошуків та оприлюднення їхніх результатів. За даними досліджень, 90% учених стверджують, що рецензування дає змогу підвищити якість їх розробок і, зрештою, — рівень дослідницької роботи [10]. Тож рецензенти мають виявляти "глибинні" стратегічні змістові недоліки праці (якщо такі є), а не лише виправляти очевидні помилки.

Рецензуючи статтю, експерт зобов'язаний дотримуватися певних вимог: не дозволяти, щоб на ставлення до рукопису впливали національність, релігійна належність, політична позиція чи комерційний інтерес; утримуватися від принизливих коментарів; бути коректними під час критики й підтверджувати незгоду з автором аргументованими доказами; не пропонувати авторам посилатися на роботи рецензента; поважати інтелектуальну власність автора; уникати переходу на особистості; негайно повідомляти журнал про обґрунтовану підозру в плагіаті чи наявності сфабрикованих результатів.

Досвід подання статей до журналів, що належать до провідних наукометричних баз (зокрема, видань Advanced Education, Media Education, Science Communication, Media Studies), дає змогу виокремити три базові аспекти, за якими рецензент оцінює статтю: структура; зміст і мова; значущість і практична цінність (табл. 1).

Запропонована форма дає змогу оцінити науковий рівень статті (актуальність та оригінальність дослідження, наукова новизна, наукове й практичне значення, обґрунтованість застосування наукових методів, коректність формулювання висновків та їх відповідність меті й завданням дослідження, структура роботи, правильність застосування термінологічного апарату, логіка викладу; повнота й релевантність опрацьованої у статті наукової літератури).

Форма для оцінювання наукової статті рецензентом

Структура
Чи містить стаття всі потрібні елементи (вступ, методи, результати та обговорення, висновки)? Як їх можна поліпшити?
Наскільки цілісним і зв'язним є текст? Чи не суперечить автор сам собі? Як автор може вдосконалити текст із логічного погляду?
Зміст та мова
Якою є актуальність результатів? Наскільки оригінальними є отримані результати? Наскільки коректно використано наукові методи? Чи відображають ключові слова зміст статті? Наскільки аргументованими є результати дослідження? Чи не містить стаття упереджень? Чи ефективно використано таблиці та ілюстрації? Чи є потреба додати до тексту нові таблиці та ілюстрації?
Чи зрозумілим є текст? Чи відповідають мова та стилістика тексту вимогам до наукового викладу? Чи коректно використано термінологічний апарат?
Наскільки обґрунтованими є висновки? Чи впливають саме такі висновки з проведеного автором дослідження?
Чи коректними є посилання (чи використано як джерело цитати першоджерело; чи не вирвано цитату з контексту; чи всі запозичені тези містять посилання)? Чи не бракує посилань на результати основних досліджень із цієї тематики? Чи авторитетними є джерела, на які посилається автор? Чи містить стаття посилання на наукові публікації, видані останніми роками? Чи достатньо джерел процитовано? Чи чітко розмежовано запозичений текст і власне авторський? Чи дотримано правил оформлення посилань, рекомендованих редакцією журналу?
Значущість і практична цінність
Чи здатна стаття привертати й утримувати увагу читача? Наскільки точним є заголовок?
Чи відповідає стаття інтересам цільової аудиторії журналу?
Чому стаття важлива для науки і практики?
ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА
Рішення: Статтю може бути опубліковано. Статтю може бути опубліковано після врахування автором наведених у рецензії зауважень. Статтю відхилено.

Отримавши рецензії, редактор вирішує: 1) опублікувати статтю; 2) опублікувати статтю після внесення автором виправлень; 3) вимагати кардинального перероблення та повторного рецензування; 4) відхилити статтю. Якщо думки рецензентів розходяться, редактор може залучити ще одного фахівця.

Навіть позитивна рецензія рідко обходиться без зауважень. Автор має або спростувати їх, або ж урахувати та узгодити з редакцією. Тільки після цього статтю може бути затверджено до публікації. Щоб полегшити роботу редактора та рецензента, відсилаючи перероблений матеріал, авторів варто докласти: 1) електронну копію тексту, в якій виділено всі виправлення (щоб не змушувати експерта знову перечитувати рукопис); 2) список виправлень за типом: рекомендовано-зроблено, питання-відповідь.

У разі двох негативних рецензій, а отже й відмови публікувати статтю лист-відповідь від редакції має бути надіслано оперативно. Навіть якщо редактор отримав рецензію із зауваженнями в грубій формі, варто вилучити їх перед тим, як надсилати авторові [11]. Дружний та коректний тон сприятиме тому, що автор, можливо, плануватиме друкуватися в цьому журналі в майбутньому, цитуватиме та рекомендуватиме його колегам.

Висновки. Метою комунікації між автором та рецензентом престижного наукового видання є забезпечення відповідності публікації інтересам потенційного

читача часопису, а також поліпшення наукового й методологічного рівня статті. Редактор наукового журналу як посередник у взаємодії між автором та рецензентом забезпечує виконання певних вимог: 1) наукові інтереси рецензента та його компетенція мають відповідати змісту статті; 2) рецензентові слід повідомити про фінальне рішення стосовно рукопису, який він оцінював; 3) кожен рукопис має проходити відбір на попередній стадії, аби науковий спам чи статті, що не відповідають профілю журналу, не потрапляли до рецензентів; 4) оцінювання статті повинно відбуватися без упереджень та об'єктивно, тобто спиратися передусім на її наукову цінність. Базові аспекти, за якими рецензент оцінює статтю, такі: структура, зміст і мова, значущість та практична цінність. Ініціюючи спілкування з редакцією, автор має докласти зусиль, аби обґрунтувати доцільність оприлюднення результатів своїх досліджень у конкретному виданні. По-сприяти досягненню цієї мети здатен лаконічний та логічно структурований супровідний лист, покликаний зацікавити редактора у матеріалі.

Список використаної літератури

1. COPE. — Mode of access: <https://publicationethics.org/> (retrieved: 29.01.2019). — Title from the screen.
2. Effectiveness of Anonymization in Double-Blind Review / C. Le Goues, Y. Brun, S. Apel, et al. // Communications of the ACM. — 2018. — Vol. 61. — No. 6. — P. 30—33.

3. Kennison R. Back to the future: (Re)turning from peer review to peer engagement // *Learned Publishing*. — 2016. — Vol. 29. — P. 69—71.
4. Lee C. Bias in peer review / C. Lee, C. Sugimoto, G. Zhang, B. Cronin // *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. — 2012. — No. 64. — P. 2—17.
5. Tomkins A. Single versus double-blind reviewing at WSDM / A. Tomkins, M. Zhang, W. Heavlin. — Mode of access: www.wsdm-conference.org/2017/calls/papers/ (retrieved: 29.01.2019). — Title from the screen.
6. Roberts S. Double-blind reviewing at EvoLang 11 reveals gender bias / S. Roberts, T. Verhoef // *J. of Language Evolution*. — 2016. — Vol. 1 (2). — P. 163—167.
7. Link A. U. S. and non-U. S. submissions: An analysis of reviewer bias / A. Link // *JAMA*. — 1998. — Vol. 3. — P. 246—247.
8. Zaharie M. Peer review motivation frames: A qualitative approach / M. Zaharie, C. Osoian // *European Management Journal*. — 2016. — No. 34. — P. 69—79.
9. Jennings C. Quality and value: The true purpose of peer review. *Nature* / C. Jennings. — Mode of access: http://blogs.nature.com/peer-to-peer/2006/06/quality_and_value_the_true_pur.html (retrieved: 29.01.2019). — Title from the screen.
10. *Trust and authority in scholarly communications in the light of the digital transition* / University of Tennessee and CIBER Research Ltd. — Mode of access: ciber-research.eu

- /download/20140115-Trust_Final_Report.pdf (retrieved: 20.01.2019). — Title from the screen.
11. *How to communicate a decision to reject*. — Mode of access: https://authorservices.wiley.com/asset/editor-documents/00000_How%20to%20reject_A4_PRF4.pdf (retrieved: 29.01.2019). — Title from the screen.

Обобщены рекомендации по коммуникации авторов, которые предоставляют научные статьи в журналы, принадлежащие к ведущим наукометрическим базам, с редакцией и рецензентами. Определена роль сопроводительного письма — документа, который инициирует диалог между автором и редактором. Разработана форма для оценки научной статьи рецензентом.

The article summarizes the recommendations on the communication of authors who submit scientific articles to journals belonging to leading scientometric databases with the editors and reviewers of these journals. The role of the cover letter (a document that initiates a dialogue between the author and the editor) is defined. A form has been developed for evaluating a scientific article by a reviewer.

Надійшла до редакції 28 січня 2018 року

УДК 025.25:347.77/.78]2015/2017":027.54(477-25)НБУВ

Майя Іванова,
науковий співробітник
відділу з охорони
інтелектуальної власності НБУВ

Наталія Білінець,
головний бібліотекар
відділу з охорони
інтелектуальної власності НБУВ

Документопотік із питань права інтелектуальної власності за 2015—2017 рр. у фондах НБУВ

Проаналізовано динаміку надходжень наукової літератури з питань права інтелектуальної власності в НБУВ за 2015—2017 рр. Наведено статистичні дані її випуску й розкрито типо-видові особливості документопотоку.

Ключові слова: бібліометрія, документопотік, бібліотека, право інтелектуальної власності, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейське співтовариство потребує переосмислення ролі та значення національного інтелектуального капіталу, активізації процесів її входження до міжнародних структур, які регулюють відносини інтелектуальної власності. Сьогодні в нашій державі зроблено вагомі кроки на шляху формування й розвитку права інтелектуальної власності відповідно до міжнародних вимог. Процес правової охорони інтелектуальної власності в Україні пов'язаний із низкою проблем, на вирішення яких спрямовано діяльність науковців і практиків у цій сфері. В Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (далі — НБУВ) проводиться дослідження права інтелектуальної власності з позиції

бібліотекознавчого підходу, моніторинг документних потоків України та інформаційного контенту мережі Інтернет щодо наукових публікацій із зазначеної проблематики.

Актуальність дослідження. Політика у сфері права інтелектуальної власності є однією з основних передумов інформатизації суспільства, яка передбачає правомірність використання інтелектуальних надбань людства.

Аналіз останніх публікацій свідчить, що питання права інтелектуальної власності сьогодні є актуальним у науковому середовищі, зокрема за 2015—2017 рр. докторські дисертації з цієї теми захистили Т. Вахонєва, О. Кулініч, Г. Михайлюк, Г. Ульянова, О. Стефан та ін.